

ком з особливих доручень у штабі Чорноморського флоту. М. Кумані добре прийняв неофіта-історика і обіцяв йому всіяке сприяння, надав йому 15 описів різноманітних міст та портів. А. Скальковський високо оцінив його допомогу – про що і зазначив у вступній частині до своєї праці «Хронологічний огляд історії Новоросійського краю» (1836).

Другий вид активності А. Скальковського – прогулянки містом, знайомство і спілкування з городянами. Зокрема він завітав до адміралтейства, де побачив будівництво вітрильних лінкорів «Султан Махмуд» та «Сілістрія». Побував історик у будівлі Чорноморського гідрографічного депо і відзначив якісну роботу тамтешніх літографів, граверів та географів, гуляв берегом річки Інгул.

Обидва вечори А. Скальковський провів на світських заходах – на балу у клубі, де зібралась місцева еліта, та приватній вечірці у І. Батьянова. На першому з них він познайомився із дружиною Лазарева – Катериною Тимофіївною. Коли вона запитала про нього, то морський офіцер Олександр Альбрандт зазначив: «Це історик Нової Росії». Отже А. Скальковський вже за перших своїх кроків здобув відповідне реноме.

Коло осіб у Миколаєві, згаданих у щоденнику А. Скальковського, включає 16 осіб. Лише п'ятеро з них – спілкування під час ділових візитів, а решта –

у вільний час. Можна передбачити, що з шістьма особами він був знайомий раніше, а з рештою познайомився. Саме на двох з названих вечірніх заходах він вперше побачив Софію Богданович. Очевидно, що мова йде про дівчину, яка у майбутньому стане матір'ю Миколи Аркаса.

Отже, візит А. Скальковського до Миколаєва у 1835 р. був короткочасним, але продуктивним. Певно головним для нього був психологічний чинник, адже програма подорожей краєм була виконана. По поверненні з Миколаєва А. Скальковський продовжив написання праці «Хронологічний огляд історії Новоросійського краю» і використав у ній матеріали, отримані під час візиту до Миколаєва.

Література

1. Державний архів Одеської області. Ф. 147. Оп.1. Спр.82. 143 арк.
2. Новікова Л. «Історіограф» Південної України Аполлон Скальковський: інтелектуальна апологія імперської політики та регіональної історичної самотності. Одеса: ОНУ, 2012. 464 с.
3. Архів Санкт-Петербурзького інституту історії РАН. Ф.200. Оп.1. Спр.29. Т. VI (1835 р.). 143 арк.
4. Скальковский А. Хронологическое обозрение истории Новороссийского края. Одеса, 1836 : Гор. тип., 1836. Ч. 1: С 1731-го по 1796-й год. XI, 288 с.
5. Хмарський В. З історії розвитку археографії на Півдні України: Аполлон Скальковський. *Записки історичного факультету*. 1998. Вип. 6.

Khmarskyi V. M., professor, Odesa I. I. Mechnikov National University (Ukraine, Odesa), khmarskyi@ukr.net

THE JOURNEY OF THE HISTORIAN APOLLO SKALKOVSKYI TO MYKOLAIV IN 1835: PREREQUISITES, DETAILS, CONSEQUENCES

Thanks to the «deciphering» of A. O. Skalkovskyi's diary, the circumstances of the novice historian's first visit to the city of Mykolaiv have been clarified. The motivating motives for the trip are determined, a number of details of the researcher's stay in the city are specified, and the consequences of the trip for his creativity are defined.

Key words: Apollo Skalkovskyi, historical science, travel, Mykolaiv, historical source, diary, 1835.

УДК 069(447.7)

Шаповалова І. В.

доцент кафедри психології, філософії та соціально-гуманітарних дисциплін Навчально-науковий гуманітарний інститут Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (Україна, Миколаїв), ira.shapovalova@gmail.com

МУЗЕЙНІ УСТАНОВИ ПІВДНЯ УКРАЇНИ ЯК ОСЕРЕДКИ ІСТОРИЧНОЇ СПАДЩИНИ

Проаналізовано становлення основних музеїв Півдня України в контексті збереження ними історично-культурної спадщини, окреслені їх основні проблеми і здобутки та вплив цих установ на соціокультурний розвиток таких міст як Одеса, Миколаїв, Херсон, Феодосія та ін. Ключові слова: музей, історична спадщина, античні пам'ятки, музейні колекції, краєзнавство, соціокультурний простір, наукові товариства.

Історико-культурні об'єкти всесвітньої спадщини є важливим орієнтиром для нашого світу. Вони символізують свідомість держав і народів, про значення цих місць і відображають їх прихильність до колективної власності і передачі цієї спадщини майбутнім поколінням [2]. Нині відбувається активна інтеграція України до світового культурного простору, тому повноцінне та всебічне виявлення й вивчення історико-культурної спадщини з метою

виваженого її використання і комплексного збереження – стратегічне, державної ваги гуманістичне і науково-практичне завдання.

В історії українського музейництва південний регіон займає особливе місце. Саме південні землі на початку XIX ст. стали тим епіцентром, звідкіля хвилі музейного руху розійшлися по всій Україні. Це пояснюється бурхливим економічним розвитком українського Півдня на межі XVIII-XIX ст., ростом

міст, таких як Одеса, Миколаїв, Херсон та ін., зосередженням на новоосвоєних землях потужного наукового і культурного потенціалу. Не останню роль зіграло захоплення інтелігенції наукою – археологією, і особливо археологією античності, а саме землі півдня України надавали можливість долучитись до вивчення цієї історичної епохи. Тому перші музеї, що виникли на початку XIX ст. на півдні України – в Миколаєві, Феодосії, Одесі та Керчі – були виключно археологічного профілю [1, с. 178].

Довгий час найстарішим музеєм України вважався Миколаївський музей, заснований у 1806 р. на основі збірки випадкових знахідок античних пам'яток, яка належала Чорноморському гідрографічному бюро. Але протягом останнього часу деякі дослідники історії музейної справи в Миколаєві, зокрема І. В. Тункіна, Ю. С. Крючков, Н. О. Кухар-Онишко, В. І. Нікітін, наводять факти, користуючись якими можна стверджувати, що перший музей був створений при Депо карт, відкритому в Миколаєві не в 1806 р., а в 1803 р. В основному його колекція комплектувалась завдяки випадковим знахідкам, але документи свідчать і про пожертвування від міщан, військових і інших доброчинців. В описах кабінету і відомостях надходжень за 1806 р. перераховувалось 595 археологічних предметів, 22 монети із срібла і міді, а також прізвиська людей, які жертвували речі [4]. До 1806 р. кабінет рідкісних речей при Чорноморському Депо карт у Миколаєві був єдиним музеєм, куди звозили археологічні знахідки з півдня.

У 1811 році був створений Феодосійський музей старожитностей. Велика заслуга в цьому належала місцевим колекціонерам і меценатам. У витоків створення музею в Феодосії стояв С. М. Броневський, з 1810 до 1816 рр. – міський голова Феодосії. У 1816 році в описі колекції Феодосійського музею з'явилися 8 давньогрецьких барельєфів, 200 нових античних монет із різних грецьких причорноморських міст, плити з грецькими і генуезькими написами, грецькі вази тощо.

Музейною столицею Півдня України є Одеса. Тут функціонують археологічний музей НАН України, обласний краєзнавчий, обласний художній, західного і східного мистецтва, Муніципальний музей приватних колекцій імені О. Блещунова, Воєнно-історичний та морського флоту України, Меморіал героїчної оборони Одеси тощо, а на території області – Білгород-Дністровський краєзнавчий, Ізмаїльський краєзнавчий музей Придунав'я, діорама «Штурм Ізмаїла», Болградський історико-етнографічний музей, Ананьївський історико-художній, Іллічівський витончених мистецтв та ін.

Одеський археологічний музей НАН України – найстаріший в країні, заснований ще 1825 р. Розвитку музею сприяло засноване у 1839 р. Одеське Товариство історії та старожитностей, яке мало право здійснювати розкопки на півдні імперії. Фонди музею налічують понад 160 тис. експонатів, серед яких колекції пам'яток степових культур доби міді, бронзи,

заліза та багатой античної спадщини грецьких колоній Північного Причорномор'я, колекції предметів Стародавнього Єгипту, Стародавньої Греції та Римської імперії, нумізматичні колекції (50 тис. монет) тощо.

Окрасою музею є коштовні прикраси зі скіфських, сарматських та середньовічних поховань хазарів, печенігів і половців, вироби антів Черняхівської культури та слов'ян V–XIII ст., античні грецькі і римські, середньовічні візантійські монети і давньоруські гривні й монета-злотник князя Володимира Великого тощо. А кращі зразки античної скульптури, знайдені на території України, експонуються у вестибюлі палацу-музею.

Одеський державний історико-краєзнавчий музей відкрито в 1944 р. у колишньому палаці О. Я. Новікова – пам'ятці архітектури 1876 р. з внутрішнім двориком-парком і витонченим фонтаном «Грот» (архітектор Ф. Гонсіоровський). Експозиція музею складається з документів з історії міста і краю, предметів прикладного й образотворчого мистецтва, колекцій грошових знаків і зброї XVII–XIX ст., українських першодруків – Острозької Біблії (1581 р.) і Требника (1606 р.), Універсалів УНР, її грошових знаків, фотографій першого президента України М. Грушевського, а також керівників Центральної Ради В. Винниченка і С. Петлюри, законодавчих актів, герба і прапора Української держави гетьмана П. Скоропадського, історичних матеріалів періоду Директорії (маніфести, військові знаки відмінності, зразок паспорта громадянина Української Народної Республіки та ін.) і ранніх етапів історії УРСР тощо. Особливу увагу в Одеському краєзнавчому музеї привертає копія (1839 р.) козацької ікони «Покрова Пресвятої Богородиці», де зображено козацьких опікунів – Богородицю, св. Миколая й Архистратига Михаїла, а також запорожців на чолі з останнім кошовим отаманом Калнишевським, які моляться про врятування Запорізької Січі [2].

Одеський муніципальний музей приватних колекцій імені О. В. Блещунова відкрито після того, як Олександр Володимирович у 1989 р. подарував місту свою розкішну колекцію. Кожен зал цього музею розповідає про духовну і матеріальну культуру різних країн і народів. Зокрема, зал «Україна» знайомить з вишиваними національними костюмами українців, крелевецькими рушниками, виробами з бісеру та дерева, розписною керамікою зі смт Опішні й м. Косов, колекцією писанок та народних полотняних ікон XIX ст.

Усі музеї зазнавали спади і піднесення в своїй діяльності, викликані, передусім, нестабільністю фінансування з боку міських властей або відомств, до яких вони належали. Залежність від випадкових обставин і зміни осіб, що працювали в музеях, призводила до нерівномірності їх розвитку. Часто рятували становище пожертвування, котрі надходили як від великих меценатів і благодійників, так і від простих громадян, що свідчило про потребу в таких осередках збереження історичної та культурної спа-

щини. Також ще одним потужним викликом для музейних установ України стала війна Росії розв'язана проти України в 2014–2023 рр., яка призвела до втрати контролю нашої країни над частиною музеїв Півдня України, зокрема тих, що розташовані на тимчасово окупованій Росією території АРК, частині Запорізької та Херсонської областей. Українські музеї, які знаходяться на цих територіях, зазнали значних руйнувань, їх колекції розграбовані російськими окупантами, але масштаби цієї шкоди можливо буде встановити тільки після повної деокупації і повернення їх під контроль України.

Shapovalova I. V., Associate Professor of the Department of Psychology, Philosophie, Social and Humanitarian Sciences, Director of Educational and Research Institute of Humanities of Admiral Makarov National University of Shipbuilding (Ukraine, Mykolaiv), ira.shapovalova@gmail.com

MUSEUM INSTITUTIONS OF SOUTHERN UKRAINE AS CENTERS OF HISTORICAL HERITAGE

The formation of the main museums of Southern Ukraine in the context of their preservation of historical and cultural heritage is analyzed, their main problems and achievements are outlined, and the influence of these institutions on the socio-cultural development of such cities as Odesa, Mykolaiv, Kherson, Feodosia, etc.

Keywords: museum, historical heritage, ancient monuments, museum collections, local history, socio-cultural space, scientific societies.

УДК 634.8

Шевченко А. М.

кандидат історичних наук, ГО «Краєвєд» (Україна, Ізмаїл), shew7961@ukr.net

БОРОТЬБА З ФІЛОКСЕРОЮ У БУДЖАКУ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Проаналізовано причини та масштаби поширення філоксери у виноградарстві Буджаку та визначено основні напрямки боротьби з нею імперською та земською владою регіону.

Ключові слова: Буджак, філоксера, виноградарство.

Вплив філоксери на виноградарство Буджаку імперської доби майже не досліджено. Фрагментарно це питання висвітлено у працях Є. Бутакової, С. Новакова, О. Шевченко. Однак окремого ґрунтовного дослідження ця тема не набула чим і викликана її актуальність. В умовах становлення вітчизняного виноградарства Буджаку досвід минулих літ є доцільним та своєчасним.

Пошесть філоксери (комаха – паразит) була завезена наприкінці ХІХ ст. до Європи і годувалася у ґрунті корінням рослини, які не були стійкі щодо цього шкідника. У заражених виноградниках доводилося зрізати і спалювати надземні частини виноградних кущів. Коріння отруювали сирнистим вуглецем, так що знищувалася не тільки філоксера, але й саме коріння. Пізніше коріння викорчовувалося і протягом двох років землю під колишнім виноградником не можна було використовувати. Із заражених виноградників не можна було брати будь-які частини виноградних рослин.

Вперше філоксера була зафіксована у 1886 р. у с. Кобилка, Телешово Центральної Молдови. У 1894 р. філоксери вже зафіксували в Ізмаїльському повіті, у

Література

1. Курченко Т. Формування музейної мережі Півдня України у першій половині ХІХ століття. *Краєзнавство*, 4, 2011. URL: http://history.org.ua/JournALL/kraj/kraj_2011_4/25.pdf (Дата звернення 10.09.2023)/
2. Музейна мережа півдня та сходу держави : MegaLib.com.ua. *Електронна бібліотека онлайн MegaLib.com.ua*. URL: http://megalib.com.ua/content/7972_41_Myzeina_mereja_pivdnya_ta_shody_derjavi.html#:~:text=Музейна%20мережа%20півдня%20та%20сходу%20держави (дата звернення: 12.12.2023).
3. Хлопинська Л. Д. До дати створення краєзнавчого музею у м. Миколаєві. *Музейний часопис до 90-річчя Миколаївського обласного краєзнавчого музею*. Миколаїв: Атол, 2003. С. 6.

1896 р. – вона поширилася у 14 пунктах Ізмаїльського повіту, 1 – Аккерманського. У 1898 р. філоксера охопила Бендерський повіт. Циркуляр від розпорядчої комісії Одеського філоксерного комітету (травень 1895 р.) повідомляв про значні зараження деяких виноградників навколо Рені, Болграду (селища Фрикаця, Анадолка, Джурджулешти, Чишмекой, Слободзея).

На початку ХХ ст. філоксера повністю знищила 458 дес. і пошкодила 12 тис. дес. виноградників. У 1912 р. в Бессарабії філоксера пошкодила 26,2 тис. дес. виноградників, міддю – 25 тис. дес., інші хвороби – 0,4 тис. дес., що разом становило 84,6% всіх виноградників в губернії. Не кращою була ситуація в Ізмаїльському повіті – з 7 259 дес. виноградників було охоплено різними епідеміями 7 095 дес. або 97,7% всіх виноградників. Єдиним захистом від епідемій було щеплення нових саджанців: в Аккерманському повіті щеплення зробили для 800 дес. виноградників, в Бендерському – 920 дес., що була дуже мало для відновлення виноградарства. З нових щеплень саджанців було зібрано тільки 2 тис. пуд. винограду і зроблено 1800 відер вина. Подальше